

RAPPORT 17

Inför frigivningen

LIVSSITUATIONEN INFÖR FRIGIVNINGEN OCH EGEN-
BEDÖMNING AV FRAMTIDA ÅTERFALL

BIRGITTA RYDÉN-LODI, STOCKHOLMS UNIVERSITET

Omslag: Anfang Reklambyrå AB, Norrköping
Layout: Tina Ehsleben, Kriminalvårdsstyrelsen, Planeringsenheten, 2005
Tryckning: Kriminalvårdsstyrelsens Reprocentral, 2005
Ytterligare exemplar kan beställas från:
Kriminalvårdsstyrelsen, Förlaget, 601 80 Norrköping. Fax nr: 011-496 35 17
Hemsida: www.kvv.se
Beställn.nr: 4820
ISBN-91-85187-12-7
ISSN 1650-8335

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	5
ACKNOWLEDGEMENT	6
SUMMARY	7
INLEDNING.....	8
Bakgrund.....	8
Socialt nätverk, missbruk och mognad	8
DJUPINTERVJUER MED 100 ÅTERFALLSFÖRBRYTARE INFÖR FRIGIVNINGEN FRÅN FÅNGELSE	10
Livssituationen inför frigivningen och egenbedömning av framtida återfall.....	10
Motivation att upphöra med kriminell verksamhet.....	10
Skäl till att sluta med kriminalitet.....	11
Livshändelsers inverkan	13
Praktiska förutsättningar för att leva "socialt"	14
Återfallsrisker	15
UPPFÖLJNING EFTER TRE ÅR I 'FRIHET'	17
Den undersökta gruppen	17
Undersökningsinstrument	18
Databearbetningar.....	19
RESULTAT OCH KOMMENTARER	20
Gruppens fängelsedomar vid studiens början	20
Ålder, relativt fängelsestid samt antal fängelsedomar vid studiens början.....	20
Aktuella livssituationsfaktorer i de fyra återfallsgrupperna.....	20
Jämförelse av aktuella livssituationsfaktorer mellan de två ytterlighetsgrupperna.....	23

► INNEHÅLLSFÖRTECKNING ◀

DISKUSSION	27
Sammanfattande kommentarer.....	29
REFERENSER	30
APPENDIX - INTERVJUGUIDE.....	33

FÖRORD

Att förhindra återfall i brott är ett av kriminalvårdens viktigaste uppdrag. Omfattande studier har genomförts om vilka faktorer som påverkar utveckling av kriminalitet och riskfaktorer för återfall i brott. Däremot vet vi förhållandevis lite om varför en del gravt kriminella personer upphör med sin brottslighet.

Kriminalvården behöver utveckla kunskapen om vilka faktorer som kan påverka återfall i brott. För varje ny vistelse i fängelse ökar återfallsrisken. Vilka förhållanden ligger bakom att en del män med en massiv brottslig karriär bakom sig upphör att figurera i brottsregistret? Om kriminalvården hade mer kunskap om denna process kunde kanske fler män stödjas att lämna den kriminella karriären.

För att öka kunskapen om hur vilka livssituationer som bidrar till att avbryta en kriminell karriär har Kriminalvårdens forskningskommitté delfinansierat en studie över vad som särskiljer de personer som framgångsrikt tar sig ur en tungt belastad kriminell karriär från dem som fortsätter.

I en tidigare studie har studerats vilka bakgrundsfaktorer som har betydelse för om kriminaliteten upphör. I denna studie undersöks vilka livssituationsfaktorer som har betydelse för ett upphörande av en kriminell karriär. Vilka är det som inte återfaller i brott trots brottsbelastning? Vilka livssituationer har betydelse inför frigivningen?

Studien har genomförts av doktorand Birgitta Rydén-Lodi från Psykologiska Institutionen, Stockholm universitet.

Författaren står själv för genomförandet, innehållet i rapporten och de slutsatser som dras.

Avsikten är att de uppdrag som finansieras via forskningskommittén fortlöpande skall publiceras i en särskild rapportserie i vilken denna rapport är den sjuttonde.

Birgitta Göransson
Forskningskommitténs ordförande

ACKNOWLEDGEMENT

Denna studie har finansierats med medel från Humanistiska Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet (HFSR, Dnr 109 03 09, 1995-97), och Kriminalvårdsstyrelsen (KVS, 2002; 2004). Härmed framförs ett stort tack till alla de som på olika sätt ställt upp och gjort denna undersökning möjlig. Speciellt tack framförs till alla de studerade männen som generöst delat med sig av sina livserfarenheter.

SUMMARY

The aim of the present study was to enlighten the criminal career, focusing on factors of importance for quitting an ongoing severe criminal career. One hundred male recidivists, aged 30-38 years and incarcerated in prisons in the region of Stockholm, Sweden, were studied. The subjects were interviewed regarding life-situation factors, e.g., criminality and addiction, quality of social networks, lodging situation, economic status, work and leisure time. Inclusion criteria for participating in the study were that the subject had at least three prior convictions to prison and at least a total of one year of prison served. In a follow-up three years after the release from prison, registered criminal activity was obtained and used in

yielding four recidivism groups. These groups were then studied regarding differences in the collected life-situation factors.

The results indicated significant differences within certain areas between those who kept out of conviction and those who showed severe recidivism during the three year period studied. The subjects free of convictions displayed better quality in relationships and lodging, they also differed in their evaluation of addiction and the criminal life-style. The results are discussed with a focus on the necessity to quit drug-related social contacts and the overall complexity of the interactional process of giving up crime.

INLEDNING

BAKGRUND

Upprinnelsen till följande projekt var diskussioner om att det torde vara värdefullt att belysa den kriminella karriären från synvinkeln hur man *upphör* med brott. Vad som intresserade oss var alltså att undersöka om det finns några speciella faktorer som kan påverka en person som redan är inne i en kriminell karriär att avsluta den. Vad är det som särskiljer de personer som framgångsrikt tar sig ur en tungt belastad kriminell karriär från dem som fortsätter? Omfattande forskning har bedrivits om förhållanden som hänger samman med inträde i brott. Däremot vet vi förvånansvärt lite om vilka förhållanden som ligger bakom det faktum att vissa kriminella män, med en massiv brottslig karriär bakom sig, *upphör* att figurera i brottsregister.

Maruna, Immarigeon och LeBel (2004) konstaterade, efter en genomgång av litteratur till dags dato, både i USA och England, vad beträffar studier, teorier och praxis vid återintegrering av brottslingar en påfallande brist på forskning inom området. Forskarna har mestadels frågat sig vad som kan fungera, inte ”hur” eller ”varför”.

Det här aktuella projektet omfattar en explorativ, longitudinell studie av 100 återfallsförbrytare med syfte att belysa förekomst och betydelsen av skyddande faktorer i utvecklingsprocessen mot upphörande med brottslig verksamhet.

Delstudierna behandlar männens bakgrund, värderingar, sociala nätverk och personlighet m.m., samt hur dessa aspekter hänger samman med utfall tre år efter frigivning från fängelse, avseende eventuellt återfall i brott (eventuella fängelse-domar). Vi förespråkar ett holistiskt synsätt på upphörandeprocessen och antar att ett flertal faktorer inverkar och samspelar för att ett upphörande med den kriminella karriären skall vara möjlig.

Såväl praktiska faktorer (t.ex. innehav av bostad, arbete) som psykologiska faktorer (t.ex. personlighetsprofiler) (Rydén-Lodi & af Klinteberg, 2005) som kan verka skyddande på en process i önskvärd riktning belyses. Även faktorer i miljön och t.ex. omvälvande livshändelser och omgivande socialt nätverk, positivt och negativt, (Rydén-Lodi, Stattin, & af Klinteberg, 2005) har ingående analyserats med avseende på förekomst av protektiva faktorer.

SOCIALT NÄTVERK, MISSBRUK OCH MOGNAD

De sociala relationernas betydelse för uppkomst av kriminalitet, persistens och upphörande med kriminalitet har tydligt framhållits (Chylicki 1992; Farrington & Loeber, 2000). Farrington och medarbetare (1988) menar att en kraftigt skyddande faktor *för kriminella* män kan vara att undvika kontakt med andra kamratgäng i grannskapet, med syskon

och med fäder, som alla på olika sätt kan utöva ett icke önskvärt inflytande över dem. Dessa resultat har bekräftats i senare undersökningar (Freidenfelt et al., 2003; Stattin & Kerr, 2000).

Piiva (1993) rapporterade från en studie av *missbrukare* på behandlingshem, att ett avslutande av en missbrukarkarriär ofta var kopplat till samspelet med andra människor. Man fann att personlig *mognad* kunde leda till frihet från missbruk. I första hand visade det sig leda fram till att göra ett val möjligt. Ett upphörande av missbruk utan någon annan förändring förekom inte. I en studie av Shover (1985) visade det sig bl.a. att kriminella med åldern fick ett ökat intresse för och längtan efter nära sociala relationer. Även intresset för ett meningsfullt arbete och meningsfulla fritidsaktiviteter ökade, liksom att även här ha nära och goda relationer – en känsla av att höra hemma.

Jolin (1985) fann i en komparativ analys av före detta och aktivt kriminella medelålders återfallsförbrytare att ett upphörande med kriminalitet, i medelåldern, till största delen beror på förekomsten av väl utvecklade sociala relationer, arbets-skicklighet och att alkohol- och drogproblem har lösts. Maruna och Immarigeon

(2004) hävdar den informella sociala kontrollens betydelse och betonar också vikten av att alltför stora finansiella och sociala brister åtgärdas före frigivning från fängelse.

Mer ”konventionella” aktiviteter kan inte bara ge personliga belöningar utan förstärker också en icke-kriminell identitet. Även så enkla ”metoder” som en daglig rutin kan vara betydelsefull, eller som Becker (1962) hävdade, kan utvecklandet av ett engagemang i någon eller något slags aktivitet ge en daglig rutin, ett schema av dagliga aktiviteter, som kolliderar med och inte ger så mycket tid för kriminella aktiviteter. Detta kan också leda till en social kontroll som kan verka brottsförebyggande. Att ha ett lagligt arbete kan vara en anledning att avhålla sig från brott liksom att ett drogmissbruk kan hindra en social anpassning hos tidigare brottslingar (Marc & Marc, 1996).

I ljuset av ovanstående fynd var *syftet* för föreliggande studie att explorativt undersöka ett antal aktuella livssituationsfaktorer såsom kriminalitet, missbruk, socialt stöd, bostadssituation, ekonomisk situation, arbete och fritid samt dessa faktorerers eventuella betydelse för ett upphörande av en kriminell karriär.

DJUPINTERVJUER MED 100 ÅTERFALLSFÖRBRYTARE INFÖR FRIGIVNINGEN FRÅN FÄNGELSE

LIVSSITUATIONEN INFÖR FRIGIVNINGEN OCH EGENBESÖMNING AV FRAMTIDA ÅTERFALL

Huvudfrågeställningen i detta projekt är följande: Vad är det som särskiljer de personer som framgångsrikt tar sig ur en tungt belastad kriminell karriär från dem som fortsätter? Föreliggande projekt är av explorativ natur och omfattar 100 återfallsförbrytare. Delstudierna behandlar deras bakgrund, värderingar, sociala nätverk och personlighet m.m., samt hur dessa aspekter hänger samman med utfall tre år efter frigivning från fängelse, avseende eventuella återfall i brott (fångelsedomar). Vi förespråkar ett holistiskt synsätt på upphörandeprocessen och antar att ett flertal faktorer inverkar och samspelar för att ett upphörande med den kriminella karriären skall vara möjlig. En sammanställning av erhållna resultat från en djupintervjustudie, utifrån en för ändamålet konstruerad intervjuguide, redovisas nedan.

Etthundra män, intagna på fängelse i Stockholmsregionen, ingick i undersökningsgruppen. Männerna var födda mellan 1959 och 1966 och mellan 30 och 38 år gamla vid undersökningstillfället. Samtliga hade minst 3 fängelsedomar bakom sig och en sammanlagd strafftid på minst 1

års fängelse (urvalskriterium). Ingen hade mer än 9 månader kvar till frigivningen.

MOTIVATION ATT UPPHÖRA MED KRIMINELL VERKSAMHET

Djupintervjun började med en summering av vad intervjupersonen svarat i frågeformuläret på frågorna kring kriminalitet och fortsatte: "Nu vill jag fråga dig, *vill du verkligen sluta vara kriminell?*" På denna fråga ville nio av de hundra männen inte svara. De flesta av dessa av den anledningen att de inte ansåg sig vara kriminella. Så här kommenterade några av dem frågan.

"Jag anser mig inte vara kriminell. Jag har ett drogproblem. Det är ett sjukdomstillstånd". En annan: "Jag är inte kriminell. Alkoholproblem har gjort att det ibland har stökat till sig. Jag vill inte sitta mer på kåken". Ytterligare kommentarer: "Jag vill mest sluta med drogerna. Jag är inte oroad över min kriminalitet, men det ena kan ge det andra", "Jag vill inte sluta med kriminaliteten, men sluta knarka. Jag är less på pundandet. Jag har hållit på i 19 år" och "Jag är arbetslös. Jag är inte kriminell". En nostalgiker svarade: "Det där är en svår fråga, men det vill jag väl men tänk om det vore på 60-talet, då skulle jag inte ha suttit här. Jag hade kunnat få amfetamin på apoteket" och en anarkist kommenterade: "Jag anser att lagarna och världen som den är, ÄR kriminell. Jag är anarkist

och jag tar mig rätten att ta för mig, men inte från dem som har det fattigt och svårt. Jag vill hålla en schysst fasad".

Fyrtiofem av de återstående 91 männen, alltså nästan 50 procent, hade en mycket stark önskan att sluta vara kriminella. En av dem kommenterade dock som följer: "Jag har försökt flera gånger, men denna gång ser det mörkare ut. Jag har varken bostad eller jobb. Så har det inte varit tidigare".

Trettio procent av männen hade en ganska stark önskan att sluta med kriminaliteten och en av dem svarade så här: "Man får sitta på kåken för så mycket skitsaker, men då måste man ju hitta på något annat. Jag kommer nog inte att lägga av helt och bli någon renlevnadsmänniska. Det är alldeles för tråkigt". För sex män var det likgiltigt vilket det blev.

Fjorton procent av männen hade inte för avsikt att sluta med kriminaliteten. En svarade så här: "Spänningen behövs och pengar till knark. Jag har levt dubbelt så länge" och en annan: "Nej, jag tror inte jag vill det. Kan jag överhuvudtaget sluta?"

Det är alltså nästan en fjärdedel av männen som antingen anser att de aldrig har varit kriminella eller har någon som helst avsikt att sluta med kriminaliteten och för ytterligare 7 procent är det likgiltigt hur det blir i framtiden. Det närmar sig 30 procent av männen som just inte hade någon motivation att lägga av med kriminalitet.

SKÄL TILL ATT SLUTA MED KRIMINALITET

På följdfrågan: Varför vill du det? (Vill inte det?) /Sluta vara kriminell/, alternativt: vad har du att vinna på det? (Förlora på det?) (1 man har inte svarat på frågan) har de flesta av männen uppgivit

anledningen att de helt enkelt är *less på kåklivet* (21%) och tycker också att de *börjar bli för gamla för denna typ av liv och önskar sig en mer normal tillvaro*. Så här säger en av männen: "Jag kan kåklivet. Jag är färdigutbildad. Det finns inga bra sidor. Mycket droger och mycket tjejer. Sådant tyckte man var kul förr, men man blir äldre och har andra värderingar. Man orkar helt enkelt inte utan vill leva mera normalt. Man vill inte heller se hur vissa människor blir". En annan: "Jag har allt att vinna. Jag har ingen bostad. Ingenting överhuvudtaget", "Jag är trött på detta livet. Jag vill slippa sitta i fängelse och göra någonting annat som leder någonting", "Allt att vinna på att sluta. Socialt bättre ställning. Folk skulle ta mig mer på allvar. Jag skulle må betydligt bättre", "Jag är trött på att sitta på kåken. Man missar så mycket i det sociala livet, t.ex. familj och vänner. Ett problem blir att man måste vända på pengarna. Man är van vid att ha mycket pengar att röra sig med för resor och fester", "Jag är 34 år. Det är dags att sluta med dumheter och börja leva som en vanlig människa. Jag har en bra sambo nu och troligen jobb när jag muckar, så det ser bra ut", "Jag har suttit i nästan 14 år. Jag har tröttnat, men det är svårt att plötsligt bli en vanlig Svensson", "Mer ordnat och strukturerat liv. Mer frihet. Det blir mycket avbrott i olika planeringar när man sitter inne. Mycket rasar. Man går miste om mycket" och "Det är inget att ha att åka in och ut på kåken. Om jag fick ett barn skulle jag lägga ner allting".

Många tycker att de har gjort sina närmaste illa (18%) och vill försöka sona det. Så här säger en man: "Jag vill inte skada andra människor mer, men det är svårt att tänka sig att leva regelbundet. Det har blivit

värre sedan jag försökt att vara grön och inte klarat av det. Jag har sjunkit djupt och mått dåligt. Mognaden kommer väl när den kommer. Jag vill börja leva ordentligt för jag är i den åldern att jag skulle vilja skaffa barn, men då måste man vara stabil och ha bestämt sig. Jag är själv uppväxt utan föräldrar och har alltid saknat en fast punkt; familj, trygghet och kärlek", "Jag vill ha trygghet för mig och barnen. Att de får ha sin pappa hemma. Det är inte heller så roligt att begå brott. Det är alltid någon som blir drabbad. Men det är ju det man kan", "Jag har en ung dotter. Hon bodde hemma tills hon var 20 år. Hon behöver mig. Det är så tufft ute att det är tryggare att sitta inne", "Jag var tungt kriminellt belastad på 70-80 talet och satt för stora rån, men jag har slutat med den grova brottsligheten för jag kände ansvaret till mina barn och att finnas till hands ute för dem. Jag tänker fortfarande kriminellt och är bara ute efter pengar. Jag ser det som ett jobb. Så småningom tror jag att jag helt kommer att sluta med både brott och droger. Jag går i terapi för att komma underfund med mig själv", "Jag vill klara det här för barnens skull. Jag orkar inte sitta inne längre. Jag har suttit nästan 10 år i svep. Jag börjar mer och mer få självmordstankar och sånt" och "Barnen skall aldrig ens få komma i närheten av det liv jag själv har levt".

För många (15%) är det just *själva friheten* och att få vara ute i det fria och inte sitta inlåst på kåken som lockar mest: "Att få vara ute. Jag jobbar på det och det går åt rätt håll. Det räcker inte med att bara önska. Man måste lära om", "Jag vill vara ute och slippa sitta på kåken. Jag vill bli socialt godkänd" och "Jag vill inte slösa bort mitt liv på anstalt och missa livet på utsidan".

Fyra män betonar särskilt *tryggheten*; att livet skulle bli tryggare utan kriminalitet. Ett exempel: "Slippa osäkerheten från dag till dag. Jag kanske skulle kunna finna tryggheten i mig själv. Jag är mycket rastlös".

Sex män anser *inte* att de *har något val* och att de *inte får några chanser* för att kunna klara av att leva utan att vara kriminella: "Jag börjar ta psykiskt stryk av alla droger och så blir man anstaltsanpassad. Man får svårt att klara sig i samhället", "Vad skall jag leva på? Jag är zigenare. Det är en livsstil. Det har följt genom generationer", "Jag kan ju inget annat", "Jag tror att det är så svårt att sluta att det inte går. Det är lika bra att se sanningen i vitögat" och "Vad skall jag annars göra? Samhället har inget att erbjuda. Det gäller att hitta något själv".

Två män ser kravet på att lämna negativa urinprov som en omöjlighet: "Min ekonomiska situation är sådan att jag inte kan klara mig utan att stjäla. Jag får inte hjälp av socialen. Jag måste lämna urinprov och gå på behandling. Vad skall jag behandlas för?"

Fem av männen vill egentligen sluta med kriminaliteten och antar att det skulle ge mer kvalitet åt livet, men de är *inte beredda att avstå från de snabba pengarna, som också ofta finansierar ett missbruk*.

Det finns också de (10%) som inte har någon tanke på att sluta med den kriminella banan. Ett exempel: "Jag har inte hittat något bättre alternativ. Jag trivs med det kriminella livet förutom att det har börjat gå mig på nerverna att sitta inne", "Bra med pengar. Bra ekonomi. Inget att förlora på att vara kriminell", "Det har blivit min livsstil att vara kriminell. Jag har inget att vinna på att sluta och inget att förlora",

”Jag är nöjd med mitt kriminella liv”, ”Det är spänningen. Högspänningen, när man är ute och stjäla” och ”Ja, det finns väl en önskan, men jag vet inte vad det skulle vara för fördelar”.

En annan man kan tänka sig att sluta med kriminalitet sedan han lyckats med en stor stöt så att han har ordentligt med pengar, för då behöver man inte hålla på med kriminalitet.

Flera män, sju stycken, påpekar att de *först måste bli drogfria innan de kan klara av att sluta med kriminalitet*. ”Jag skulle ge min högra hand för att lyckas ta mig ur drogerna. Jag skulle vilja tala med ungdomar om detta”.

En av männen har gått igenom en religiös väckelse och han säger: ”Jag kan helt enkelt inte vara kriminell längre. Det är emot livets lagar. Jag har allt att vinna på att sluta”.

Fem andra svar av den djupare sorten: ”Jag vill sluta med kriminaliteten på grund av den ensamhet och utanförskap som detta liv lett till och att samvetet har hunnit i fatt mig” och ”Jag skulle komma mer överens med mig själv. Någonstans inom mig står jag inte för det kriminella livet och rövarlivet. Det är ju en dubbelmoral..”, ”Jag vill vara kristen”, ”Jag skulle vilja må bättre psykiskt och allting och skulle väl få flera vänner” och ”Jag måste sluta för min egen skull och även för alla andra som har blivit drabbade”.

En av de män som inte anser sig vara kriminell anser att han bara haft ”några olycksfall i arbetet” och att det på sätt och vis är bra med kåken. Det är ett slags vilohem där man tränar och vilar upp sig. Han ansåg att han skulle varit mycket mer nerkörd annars.

En annan av de män som inte ansåg sig vara kriminella svarade så här: ”Det är heroinet som driver mig till att begå brott. Har jag gott om heroin begår jag inga brott. Jag är så beroende att jag känner rädsla vid tanken på långa straff och har därför gått över till enbart varuhusstöld och varvat med försäljning på gatunivå”.

LIVSHÄNDELSERS INVERKAN

Männen intervjuades också kring om de varit med om några *specifika livshändelser* som fått dem att göra planeringar eller omvärderingar inför sitt liv i framtiden. Inte många av dem kunde erinra sig några specifika viktiga händelser utan svaren rörde sig mest kring att de var less på kåklivet. Att det innebar en sådan tristess, upprepning och monoton. Det hade blivit jobbigt och man orkade inte med att knarka heller. *De hade helt enkelt blivit äldre*. Männen hade *också fått andra värderingar och prioriteringar*. En del hade också börjat känna av sitt samvete. De misstänkte att de hade mognat. De var också *förskräckta över att våldet blivit grövre och ville inte riktigt vara med längre*. Det hade också blivit viktigare med närmare relationer till andra. Flera män hade känt längtan efter ett ordnat socialt liv i och med att de *blivit fäder*. Så här sade en man: ”Känslorna väcktes till liv vid min dotters födelse” och en annan: ”Det var en kick för mig när min dotter föddes, men jag valde att flytta för mitt missbruks skull. Det hade inte varit bra för min dotter och jag var inte i den positionen att jag kunde ta tag i mig själv då”. Ytterligare en kommentar: ”Min fru och barnet hon väntar gör att jag måste lägga av nu. I det här läget kan jag inte vara egoist”.

Några fler citat från männens svar: "Det har vuxit fram. Jag har varit med om så mycket skit. Magasinet är fullt", "Jag såg en person bli slaktad för att jag skulle få skulden. Det är annorlunda nu än för en 10-15 år sedan. Det är bara falskhet och det är hårdare. Det finns ingen tjuvheder längre", "Jag längtar efter att umgås med normala människor. Jag har blivit mera känslsam. Jag har varit tvungen att titta på mig själv och andra människor som jag själv", "Min flickvän kräver att jag slutar med knark och kriminalitet, annars gör hon slut", "Man har märkt när man har blivit äldre att det finns något äkta, något genuint, i stället för all falskhet och skit" och "Det har mera varit en process. När jag sitter inne tar jag inga droger och då har man tid att tänka och vill försöka göra något vettigt av det hela".

En man *konfronterades med sitt rånoffer* i rätten och detta fick honom att tänka om: "Han hade suttit i Treblinka. Jag har inte gjort några fler rån efter detta".

PRAKTISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ATT LEVA "SOCIALT"

I djupintervjuerna diskuterades också männens inställning till vilka förutsättningarna var för att de skulle kunna leva "socialt". Vad de rent praktiskt skulle behöva och vilket av detta de saknade.

Nio av männen ansåg sig ha allt vad de behövde och några svarade så här: "Jag vill inte leva socialt. Jag har allt. Det enda jag inte har är turen att aldrig åka in i fängelse", "Jag har det jag behöver, men jag tycker en social tillvaro är för grå och trist" och "Rent praktiskt har jag vad jag behöver: bostad, sambo, pension och svartjobb, men jag har en annan moral. Kriminalitet ger bra med pengar och jag

anser mig vara socialt välanpassad sedan ett år tillbaka".

De flesta angav flera saker de saknade. *Mer än hälften av männen (54%) sade sig behöva en bostad och fyrtiotre procent ett arbete.* Många män preciserade att det skulle vara ett välbetalt och intressant arbete. Det dög inte med vad som helst. Nio procent av männen hade stora *skulder* som bekymrade dem, men endast sex män uppgav att pengar var en viktig faktor för att de skulle kunna leva "socialt".

Fem män skulle gärna vilja *utbilda sig*, medan tre hoppades på *pension* och andra tre män på *sjukbidrag*. En annan man ansåg att fick han bara vara frisk så skulle nog allting ordna sig.

Sjutton av de hundra männen ansåg sig behöva hjälp och någon form av *behandling* för att kunna komma tillrätta med sitt missbruk och ändra livsstil.

Sexton män påpekade att de behövde ett *körkort*, eller få tillbaka sitt körkort, för att inte åka fast för olovliga körningar. Många ansåg sig behöva körkortet i sitt arbete och andra kunde helt enkelt inte tänka sig att vara utan bil.

Fjorton män bekymrade sig för att de *inte var tillräckligt sysselsatta* och även skulle behöva *nya fritidsysselsättningar* som förde in lite spänning, intressen och nya bekanta i vardagen.

Nio män ansåg sig behöva en helt *ny bekantskapskrets* och bryta med gamla kamrater som fortsatte att missbruka och vara kriminella. Tre män ansåg till och med att det var nödvändigt att de bytte bostadsort och en ansåg sig behöva nytt personnummer. En annan trodde allt skulle ordna sig bara han fick en ny fru.

Tio män *längtade efter en familj*, eller att få komma tillbaka till sin gamla familj som

de blivit utkastade ifrån på grund av dåligt beteende och svikna löften. Två hoppades på att få förnyad *kontakt med sina barn* om de skötte sig och två män ville gärna träffa en partner de kunde starta upp en familj med och få barn.

Några citat ur männens svar: ”Jag behöver pengar. Ett vanligt jobb skulle inte ge tillräckligt med pengar. Jag har förtidspension. Med pengar skaffar man sig det man vill ha. Det kan driva en till mycket att inte ha pengar”, ”Inget kan ändra på mitt beslut att fortsätta vara kriminell”, ”Trygghet, kärlek och omtanke. Någon att bry sig om och att känna att den personen bryr sig om en”, ”Jag kan inte bo kvar i Sverige på grund av hämndaktioner och jag är för känd för affärer av gamla kompisar. Folk har ställt upp för mig och jag måste ställa upp för dem. När man missbrukar blir man aldrig bjuden på droger, men när man är ren vill alla bjuda. De vill ha in en i skiten igen”, ”Det finns en tomhet inom mig. Heroinet dövar den ett tag. Jag behöver hjälp att komma till klarhet med vad tomheten består av”, ”Bostad. Då kan man börja utbilda sig eller söka arbete, men först måste man ha en plats att sova”, ”Ett riktigt hem som man känner hemkänsla i”, ”Bostad. En dörr att stänga när man vill. Jag har aldrig fått hjälp av kriminalvården med detta. Det har bara blivit rum på institutioner och det liknar att sitta i fängelse”, ”Bostad och jobb. Resten beror på en själv hur det skall gå”, ”Bostad och familj. Det har jag haft tidigare, men då tänkte jag inte på hur värdefullt det var. Om jag ger mig fanken på att leva som folk kanske jag får flytta hem igen”, ”Jobb och sysselsättning. Jag måste *byta ut knarket mot något annat*”, ”Arbete. Jag behöver sysselsättning överhuvudtaget. Jag har varit ute ett helt år

och sökt arbete, men de sade rent ut att jag inget kan få med den bakgrunden”, ”Det behövs förtroende och tillit och att komma in i litet sociala kretsar” och ”Ett helt nytt socialt umgänge med litet kreativa människor så att man kan ha kul utan att supa och att fatta BESLUTET att lägga av”.

ÅTERFALLSRISKER

”Vad skulle kunna hända för att du skulle kunna åka dit igen, det vill säga hamna i fängelse?” Denna fråga diskuterades utifrån intervjupersonens egen uppfattning om sina *återfallsrisker*. De flesta av de hundra männen nämner här flera olika risksituationer, men för de flesta hamnar ett *återfall i missbruk på första plats*. *Fyrtiosex procent av männen svarar så*.

Här följer några citat från männens svar: ”Behöver knark och gör en dum grej”, ”Så länge jag missbrukar finns det alltid risk att jag skall åka in igen”, ”Om jag knarkar ner mig igen, då kommer jag mer eller mindre se till att jag hamnar på kåken för att vila upp mig”, ”Att jag inte får den vård jag sökt”, ”Om jag får många motgångar och kommer i obalans, då är knark det lättaste sättet att lösa problemen. Man bedövar sig för stunden”, ”Jag har ingen kontroll när jag blir för berusad. Jag säckar inte ihop och somnar, utan springer omkring med hjärnan bortkopplad”, ”Jag vet att jag kommer att knarka igen så fort jag kommer ut. Kompisarna väntar vid grinden med sprutor”, ”Jag blir mycket aggressiv om jag tar amfetamin”, ”Jag är kriminell bara för knarkets skull. Jag gillar inte att göra det”, ”Jag anser mig inte kriminell. Jag har bara knarkat för mig själv och inte gjort någon annan människa illa” och ”Att jag super till. Då gör jag

bara en massa impulsgrejer. Det är inget jag planerar”.

På delad andra plats bland riskfaktorerna hamnar att inte ha något arbete eller sysselsättning (12%). Några citat: ”Jag är till hundra procent säker på att jag åker in igen för jag har inte bostad och jobb och sådana saker”, ”Jag går inte på socialen. Det är för krångligt med myndigheter”, ”Varenda muck är det stor risk för jag har inga ordnade förhållanden ute”, ”Arbetslöshet och bidragstagande. Jag har aldrig gått på det sociala. Det får mig att känna mig så underlägsen att jag skulle bli kriminell direkt i stället”, ”Att bli totalt bidragsberoende och att livet inte gav mer än att äta och bo. Jag skulle inte stå ut”, ”Socialen ställer för stora krav. Det är för mycket krångel. Jag har ändå en känsla av att jag till slut kommer att lyckas. Hittills har jag tagit för lätt på allting. Man får inte belöna sig själv för tidigt”, ”Det är stor chans när man inte har arbete och sysselsättning att man kontaktar gamla kompisar och så är man där igen”.

*De andra risksituationerna på delad andra plats som männen uppger som skulle kunna leda till återfall är *dålig ekonomi* (12%) och *olovliga körningar* (12%). Så här svarar en man: ”Måste se till att min familj har mat på bordet varje dag. Det är svårt”, ”Så länge det lönar sig fortsätter jag med brott”, ”Pengar för mat och hyra” och vad beträffar att åka fast för att köra utan körkort ”Jag mår bra av att köra bil. Det blir bara för mycket med buss och tunnel-*

bana” och ”Jag kan inte åka kommunalt. Jag är folkskygg”.

Att inte ha någon bostad hamnar först på tredje plats (10%). Ett citat: ”Återfallsrisk? Om jag inte får komma till det planerade behandlingshemmet utan bara blir utslängd på gatan utan att ha någonstans att bo”.

*Andra riskfaktorer för återfall i brott som männen nämner är att det skulle bli *slut med tjejen*, ”Det skulle bli mycket krogliv, alkohol och fel umgänge. Sedan kan det bli vad som helst”, *eller hända familjen något* (7%). ”Om någon skulle vara elak mot min familj skulle jag kunna kliva i och försvara dem”.*

Här följer citat ur några annorlunda svar: ”*Ensamheten*. Jag vet inte hur jag skall gå, vart jag skall gå och vad jag vill”, ”Det blir bara så. Jag har levt så här i över 20 år”, ”Det behövs att tredje världskriget skall bryta ut. Annars kommer jag inte tillbaka till kåken igen”, ”Vad som helst. Jag har ett sådant *himla humör*. Krokas jag till är risken stor. Allt balanserar på en skör tråd. Det är nittonde gången jag sitter inne. Jag får ta en dag i taget. Jag har mycket kriminella tankar. Jag längtar också efter *spänning*” och ”Det behövs bara att jag blir fast för den verksamhet jag har för mig på utsidan så åker jag in igen”.

Sex män uppger att praktiskt taget *allt* kan göra att de åker in i fängelse igen. ”Så fort man lämnar anstalten så glömmer man bort det här, hur trist det var och kör på som vanligt”.

UPPFÖLJNING EFTER TRE ÅR I 'FRIHET'

Faktorer avseende livssituation och egenbedömning av framtida återfall som särskiljer gravt kriminella män som återfaller respektive inte återfaller i brott

DEN UNDERSÖKTA GRUPPEN

Etthundra män, intagna på fängelse i Stockholmsregionen, ingick i undersökningsgruppen. Männerna var födda mellan 1959 och 1966 och mellan 30 och 38 år gamla vid undersökningstillfället. Samtliga hade minst 3 fängelsedomar bakom sig och en sammanlagd strafftid på minst 1 års fängelse (urvalskriterium). Ingen hade mer än 9 månader kvar till frigivningen.

Uppföljning 3 år efter frigivningen. För varje man studerades brottsaktiviteten under en treårsperiod räknad från det datum de skulle frigges, efter undersökningstillfället. Efter vederbörligt tillstånd kunde uppgifter rörande registrerade lagöverträdelse erhållas från polisregistret, samt registerdata från SCB avseende eventuella dödsfall och emigration. Denna information om brott, dödsfall och emigration sträcker sig fram till februari 2001. Vid den tidpunkten hade hela den undersökta gruppen haft möjlighet att vara på fri fot i minst 3 år.

Gruppindelning. De undersökta personerna delades in i fyra grupper *efter grad av återfall i brott*:

- Grupp BF (brottsfria, n=9). Den utgörs av 9 personer som varit helt

brottsfria under treårsperioden. De hade varken fått fängelsestraff eller någon annan påföljd.

- Grupp LB (lindriga brott, n=11). Elva män hade inte fått några fängelsedomar under perioden, men de hade fått andra domar, dvs domar, men ej fängelse (Grupp LB, n= 11).
- Grupp FD, (fängelsedomar, n=49). Fyrtionio män hade under uppföljningsperioden dömts till 1-3 fängelsedomar: Av dessa hade tjugoen män fått en fängelsedom, tolv män två fängelsedomar och sexton män tre fängelsedomar. Många av dem hade också andra påföljder.
- Grupp AR (allvarlig recidivism, värstinggrupp, n=27). Tjugosju män utgjorde en grupp som ofta återfallit i brott under treårsperioden. Fjorton av dessa män hade fått fyra fängelsedomar, fem män hade fått fem fängelsedomar, tre män sex fängelsedomar, fyra män sju fängelsedomar och en man åtta fängelsedomar under perioden. Även här förekom dessutom andra påföljder.

Bortfall. Sex av männen hade dött, men tre av dem alldeles i slutskedet av de tre åren efter frigivningen, varför de fick vara med i återfallsstudierna. En man hade emigrerat på ett tidigt stadium efter frigivningen. Det återstod alltså återfallsdata för

nittiosex av de hundra männen. Envägs variansanalys (ANOVA) av skillnader mellan bortfallsgruppen och uppföljningsgruppen avseende födelseår, antal fängelsedomar och sammanlagd tid de dömts till fängelse visade inte på några signifikanta skillnader (ns).

Det var således endast nio (9,4%) av de studerade 96 personerna som inte senare återfanns i brottsregister tre år efter frigivning. Övriga hade mer lindriga eller allvarigare påföljder. Det kan noteras att så många som 76 av personerna (79,2%) återfanns med en eller flera fängelsedomar under treårsperioden. Att upphöra med brott (här definierat som att ej vara registrerad för brott under den aktuella uppföljningsperioden) var något som utmärkte endast ett fåtal av de undersökta. Det 'typiska' mönstret var att männen fortsatte att begå brott.

UNDERSÖKNINGSINSTRUMENT

Intervjuguide. En intervjuguide, som tidigare utprovats i pilotstudie i preliminär form (Sundell, Flodin, & Rydén-Lodi, 1996) och reviderats för föreliggande studie, följdes vid genomförandet av djupintervjuer med undersökningsdeltagarna på fängelset efter att de fyllt i ett frågeformulär kring bakgrundsfaktorer (för vidare info, se Rydén-Lodi, Stattin & af Klinteberg, 2005) och personlighetsformulär (redovisas separat, se Rydén-Lodi & af Klinteberg, 2005). Frågorna i intervjuguiden, som i sin helhet presenteras i Appendix, berör följande områden:

(1) KRIMINALITET

Vill IP sluta vara kriminell. Varför vill han/vill inte det. Har det hänt något

speciellt som fått honom att tänka så. Vad skulle IP rent praktiskt behöva för att kunna leva "socialt". Vilka är förutsättningarna. Vilka av dessa saknar IP. Vad skulle kunna hända för att IP skulle kunna "åka dit" igen. Vilka är återfallsriskerna enligt IP.

(2) MISSBRUK

Tror IP att han kommer att klara av att avhålla sig från missbruk i framtiden vad gäller knark, piller och alkohol. Tror IP att han kan fortsätta att missbruka och ändå kunna avhålla sig från att begå brott. Hur bedömer IP på det hela taget sin missbrukssituation. Anser han att det ser OK ut eller inte. Hur bedömer intervjuaren IP:s missbrukssituation på det hela taget.

(3) BOSTADSSITUATION

Hur ser IP:s bostadssituation ut. Har han överhuvudtaget någonstans att bo. Hur ser det ut inför frigivningen. Hur bedömer IP på det hela taget sin bostadssituation. Hur bedömer intervjuaren IP:s bostadssituation.

(4) EKONOMISK SITUATION

Hur ser IP:s ekonomiska situation ut. Hur ser det ut med pengar med detsamma efter muck till det nödortftigaste som hyra och mat. Hur bedömer IP på det hela taget sin ekonomiska situation. Hur bedömer intervjuaren IP:s ekonomiska situation.

(5) ARBETE

Har IP något arbete eller löfte om arbete eller någon form av sysselsättning. Hur bedömer IP på det hela taget sin arbetsituation. Hur bedömer intervjuaren IP:s arbetssituation.

(6) KVALITET I RELATIONER (SOCIALT STÖD)

Hurdan är IP:s relation till sina föräldrar. Hurdan är hans relation till sina vänner. Hur bedömer IP på det hela taget sin familjesituation. Hur bedömer intervjuaren IP:s familjesituation. Hur bedömer IP på det hela taget sina vänskapsrelationer. Hur bedömer intervjuaren IP:s vänskapsrelationer. Hur bedömer IP på det hela taget sitt sociala nätverk. Hur bedömer intervjuaren IP:s sociala nätverk.

(7) FRITID

Har IP tillräckligt med aktiviteter på fritiden. Hur bedömer IP på det hela taget sin fritidssituation. Hur bedömer intervjuaren IP:s fritidssituation.

(8) FRAMTIDSPLANER

Vad kommer IP att syssla med om säg fem år. Hur troligt bedömer han att det är att det kommer att bli så. Kommer han att ha det gott ställt. Kommer han att ha familj och hur kommer den i så fall att se

ut. Kommer han att vara drogfri. Kommer han att vara en fri man. Hur troligt kommer allt det ovanstående att vara. Hur klara planer har IP. Är planerna långsiktiga eller kortsiktiga. Är planerna realistiska (redovisas separat). Efter diskussion kring de ovanstående åtta områdena bedömde IP och intervjuaren var för sig om det såg OK eller inte OK ut, inför framtiden, för att IP skulle kunna leva ett liv som inte förde till fängelsestraff igen.

DATABEARBETNINGAR

Männen i de fyra återfallsgrupperna har jämförts med avseende på erhållen information inom olika områdena som beskrivits ovan. Gruppjämförelser har studerats medelst Chi²-analyser och EXACON. Vid signifikanta (och tendens till signifikanta) Chi² resultat samt vid analys av grupper med få individer studerades gruppernas frekvensfördelningar medelst EXACON avseende erhållen frekvens i enskilda celler i förhållande till förväntad frekvens enligt en slumpmodell (Bergman & El Khouri, 1987).

RESULTAT OCH KOMMENTARER

GRUPPENS FÄNGELSEDOMAR VID STUDIENS BÖRJAN

Antalet fängelsedomar bland männen vid undersökningstillfället varierade från tre (urvalskriterium) till tjugonio domar. Medeltalet låg på drygt tio domar. Vad beträffar den sammanlagda tiden för fängelsestraffen som männen ådömts så varierade den mellan ett år (urvalskriterium) och 20 år ($M = 5$ år 4 mån).

ÅLDER, RELATIVT FÄNGELSETID SAMT ANTAL FÄNGELSEDOMAR VID STUDIENS BÖRJAN

Envägs variansanalys (ANOVA) av antal fängelsedomar och tilldömda antal månader i fängelse vid studiens början över ålder gav icke-signifikant resultat (ANOVA, $F = 0.62$, ns; resp. $F = 1.40$, ns). Det var således inte generellt så, vid undersökningens början, att ju äldre man var, desto fler domar hade man bakom sig och sammanlagt längre strafftid. En efterkontroll av antal månader i fängelse vid

studiens början över de vid uppföljningen erhållna fyra återfallsgrupperna visade icke-signifikant resultat ($F = 1.44$, ns). Antalet fängelsedomar vid studiestarten, skiljde däremot signifikant mellan återfallsgrupperna, genom att de 27 män som kom att utgöra gruppen allvarlig recidivism (AR, 4 fängelsedomar eller flera under uppföljningen) redan från undersökningens början hade haft fler domar bakom sig än övriga återfallsgrupper ($F = 4.72$, $p < 0.005$). Detta innebär troligtvis att de har 'åkt ut och in' på fängelse och därigenom fått en mer markerad livsstil och identitet som vaneförbrytare.

AKTUELLA LIVSSITUATIONS- FAKTORER I DE FYRA ÅTER- FALLSGRUPPERNA

Resultat av Chi-2 analyser mellan de fyra olika grupperna avseende items med icke-kontinuerliga svarsalternativ presenteras i tabellerna 1a och 1b samt jämförelser mellan ytterlighetsgrupperna i tabell 2.

Tabell 1a. Jämförelse mellan fyra grupper av återfallsförbrytare, "Inga domar alls" (BF, n = 9), "Domar men ej fängelsedomar" (LB, n=11), "1-3 fängelsedomar" (FD, n=49) och allvarlig recidivism "4 fängelsedomar eller fler" (AR, n = 27) avseende området missbruk. EXACON-analyser och signifikanta avvikelser från förväntat värde.

Missbruk	Gr	BF(1)	Gr	LB(2)	Gr	FD(3)	Gr	AR(4)
	O	F	O	F	O	F	O	F
Tror du att du kommer att klara av att avhålla dig från missbruk i framtiden vad gäller knark?								
1. Nej, IP är missbrukare nu och har inga planer på att sluta	0	1,2	0	1,5	9	6,6	4	3,7
2. Nej, IP är missbrukare nu och tror inte han klarar av att sluta	1	0,7	1	0,8	3	3,5	2	2
3. Nej, IP missbrukar inte just nu, men tror inte han klarar av att aldrig få något återfall	1	1,8	1	2,2	13	9,6	4	5,4
4. Ja, IP tror han kan klara av att avhålla sig från missbruk	4	4,2	4	5,1	21	22,2	15	12,5
5. Ja, IP är drogfri sedan länge	3	1,1	5*	1,4	2*	6,1	2	3,4

Note. Observerat värde =O, Förväntat värde =F; * p<.05.

Tabell 1b. Jämförelse mellan fyra grupper av återfallsförbrytare, "Inga domar alls" (BF, n = 9), "Domar men ej fängelsedomar" (LB, n=11), "1-3 fängelsedomar" (FD, n=49) och allvarlig recidivism "4 fängelsedomar eller fler" (AR, n = 27) avseende olika områden i intervjuguiden. Resultat av Chi-2 analyser, EXACON och signifikansnivå.

	Gr	BF(1)	Gr	LB(2)	Gr	FD(3)	Gr	AR(4)	Chi2	p<
	O	F	O	F	O	F	O	F		
Bostadssituation. Området som helhet. Framtidsprognos										
a) intervjupersonens egen bedömning										
OK	8*	4,6	6	5,6	26	24	8*	13,8	10,5	0,01
Inte OK	1*	4,4	5	5,4	21	23	19*	13,2		
b) intervjuarens egen bedömning										
OK	8*	4,3	6	5,3	23	22,5	8*	13	9,9	0,02
Inte OK	1*	4,7	5	5,7	24	24,5	19	4,1		

Ekonomi. Området som helhet. Framtidsprognos										
b) intervjuarens bedömning										
OK	2	3,5	8*	4,3	18	18,5	9	10,6	6,7	(0,08)
Inte OK	7	5,5	3*	6,7	29	28,5	18	16,4		

Forts tabell 1b

	Gr O	BF(1) F	Gr O	LB(2) F	Gr O	FD(3) F	Gr O	AR(4) F	Chi2	p<
Kvalitet i relationer. Familjesituation. Framtidsprognos										
a) intervjupersonens egen bedömning										
OK	8	4,7	8	5,8	23	24,8	10	13,7	8,9	0,03
Inte OK	1*	4,3	3	5,2	24	22,2	16	12,3		
b) intervjuarens bedömning										
OK	7*	3,5	5	4,8	19	20,4	9	11,3	7,3	(0,06)
Inte OK	1*	4,5	6	6,2	28	26,6	17	14,7		
Vänner. Framtidsprognos										
a) intervjupersonens egen bedömning										
OK	7*	3,9	8	4,8	17	21	9	11,3	10,2	0,02
Inte OK	2	5,1	3	6,2	31	27,1	17	14,7		
b) intervjuarens bedömning										
OK	7*	3,4	7	4,1	14	17,9	7	9,7	12,1	0,007
Inte OK	2*	5,6	4	6,9	34	30,1	19	16,3		
Socialt nätverk. Området som helhet. Framtidsprognos										
a) intervjupersonens egen bedömning										
OK	7*	3,8	8*	4,6	16	20,2	9	11,4	11,3	0,01
Inte OK	2	5,2	3	6,4	32	27,8	18	15,6		
b) intervjuarens bedömning										
OK	7*	2,6	4	3,1	12	13,6	4	7,7	13,9	0,003
Inte OK	2*	6,4	7	7,9	36	34,4	23	19,3		
Fritid. Har du tillräckligt med aktiviteter på fritiden ?										
Ja	1	3,5	4	4,3	24*	18	7	10,2	7,9	0,05
Nej	8	5,5	7	6,7	22	28	19	15,8		

Note. Observerat värde =O, Förväntat värde =F; * p<.05.

Misbruk (droger). Åtta av de 20 män som inte fått några nya fängelsedomar under den treåriga uppföljningsperioden uppgav att de var drogfria sedan länge (40%) mot endast fyra män av 76 (5%) i grupperna FD och AR där männen fått nya fängelsedomar. I grupperna LB och FD avvek det observerade värdet signifikant från det förväntade värdet. Ingen i

grupperna BF och LB hade för avsikt att fortsätta sitt missbruk men det hade tretton män i grupperna FD och AR 17% (13/75), se tabell 1a). Resultatet överensstämmer med vad många forskare tidigare funnit, nämligen att missbruk är en riskfaktor för en fortsatt kriminell karriär. Några signifikanta skillnader mellan de fyra återfallsgrupperna framkom dock inte

vad beträffar missbruk av piller och alkohol och inte heller i deras åsikter om de trodde att de kunde fortsätta att missbruka och ändå avhålla sig från att begå brott. Man får dock betänka att det inte heller framkom några signifikanta skillnader mellan grupperna i deras önskan att sluta vara *kriminella*.

Bostadssituation. Intervjuarens och de studerade männen egna bedömningar av bostadssituationen som helhet inför framtiden presenteras i tabell 1b. Resultaten visade att både intervjuaren och männen i grupp BF bedömde att de i 89 procent av fallen (8 av 9 män) hade en tillfredsställande bostadssituation. I den mest brottsbelastade gruppen däremot, AR, var det endast 30 procent (8 av 27 män) som var nöjda med sin bostadssituation. Många hade ingen bostad alls och kinsade hos vänner och bekant eller bodde på natthärbärgen och/eller var uteliggare.

Ekonomisk situation. Intervjuarens bedömningar av hur den ekonomiska situationen på det hela taget såg ut inför framtiden uppdelat på de fyra återfallsgrupperna presenteras i tabell 1b. Intervjuaren räknade i sin bedömning in inkomster som IP uppgav från diverse svartjobb utförda i kompisars och egna oregistrerade firmor. Ett flertal uppbar också bidrag av olika slag för sin försörjning. Resultaten visade att framtidsprognosen för grupp LB bedömdes som tillfredsställande i högre grad än vad som kunde förväntas av slumpen och signifikant färre bedömdes som inte tillfredsställande. Männen egna bedömningar av sin framtida ekonomiska situation visade inga skillnader från förväntat värde.

Arbete. Inga signifikanta skillnader i bedömningar av framtidsprognosen för

området som helhet framkom mellan grupperna (ns).

Kvalitet i relationer (socialt stöd). Vikten av att ha ett stödjande socialt nätverk kring sig för att kunna upphöra med kriminell verksamhet är något som många forskare har betonat. Det bekräftas även i denna undersökning. Både intervjupersonernas och intervjuarens bedömningar av familjesituation, vänskapsrelationer och det sociala nätverket runt intervjupersonen ger signifikanta resultat (se tabell 1b). Inom samtliga tre nämnda områden är det den helt brottsfria gruppen, BF, och inom området socialt nätverk även grupp LB (egen bedömning), som har den mest fördelaktiga situationen, medan de med de flesta återfallen, AR, har de sämre förhållandena. Vad beträffar männen relation till sina föräldrar framkom dock inte några signifikanta skillnader (ns).

Fritid. Svaret på frågan ”Har du tillräckligt med aktiviteter på fritiden?” visade på en signifikant skillnad mellan de fyra grupperna. Den grupp där fler män än förväntat svarade ja var bland de som återfallit till fängelsedomar (FD). Vilka aktiviteter det handlar om framgår dock inte.

JÄMFÖRELSE AV AKTUELLA LIVS-SITUATIONSFAKTORER MELLAN DE TVÅ YTTERLIGHETS-GRUPPERNA

Resultat av Chi-2 analyser mellan ytterlighetsgrupperna avseende svar på frågor med icke-kontinuerliga svarsalternativ presenteras i tabell 2.

Tabell 2. Jämförelse mellan ytterlighetsgrupper av återfallsförbrytare, "Inga domar alls" (BF, n = 9) och allvarlig recidivism "4 fängelsedomar eller fler" (AR, n = 27) avseende dikotoma variabler i intervjuguiden. Signifikanta resultat (och tendens till signifikans) av Chi-square analyser med signifikansnivå.

	Gr. BF Procent	Gr. AR Procent	Chi 2	p<
Missbruk. Tror du verkligen att du kan fortsätta att missbruka och ändå kunna avhålla dig från att begå brott ?				
Ja	44,4	14,8	3,64	(0,06)
Nej	55,6	85,2		
Bostadssituation. Området som helhet. Framtidsprognos				
a) intervjupersonens egen bedömning			9,60	0,002
OK	88,9	29,6		
Inte OK	11,1	70,4		
b) intervjuarens bedömning			9,60	0,002
OK	88,9	29,6		
Inte OK	11,1	70,4		
Kvalitet i relationer. Familjesituation. Framtidsprognos				
a) intervjupersonens egen bedömning			6,80	0,01
OK	88,9	38,5		
Inte OK	11,1	61,5		
b) intervjuarens bedömning			6,87	0,01
OK	87,5	34,6		
Inte OK	12,5	65,4		
Vänner. Framtidsprognos				
a) intervjupersonens egen bedömning			5,02	0,03
OK	77,8	34,6		
Inte OK	22,2	65,4		
b) intervjuarens bedömning			7,20	0,0007
OK	77,8	26,9		
Inte OK	22,2	73,1		
Socialt nätverk. Området som helhet. Framtidsprognos				
a) intervjupersonens egen bedömning			5,40	0,02
OK	77,8	33,3		
Inte OK	22,2	66,7		
b) intervjuarens bedömning			12,61	0,0004
OK	77,8	14,8		
Inte OK	22,2	85,2		
Fritid. Området som helhet. Framtidsprognos				
a) intervjupersonens egen bedömning			3,00	(0,08)
OK	77,8	44,4		
Inte OK	22,2	55,6		

Missbruk. En tendens till signifikans framkommer i männens svar på frågan: ”Tror du verkligen att du kan fortsätta att missbruka och ändå kunna avhålla dig från att begå brott?”. ”Ja,” svarar nästan hälften av de män som varit helt brottsfria, BF, under den treåriga uppföljningsperioden, medan endast 15 procent av gruppen AR tror sig kunna det (se tabell 2). Detta kan tyckas vara ett förvånande resultat. Kanske är det så att BF gruppen har ett mindre grovt missbruk än AR gruppen och klarar av att hålla det under kontroll eller att AR gruppen ser sitt missbruk som grunden till sin kriminalitet. Det har också visat sig i flera undersökningar att missbruk och kriminalitet hänger ihop och att det kan vara svårt att avsluta en kriminell karriär om man inte först tar itu med missbruket. Det framkommer inte några signifikanta skillnader mellan grupperna vad beträffar de här undersökta olika typerna av missbruk; knark, piller och alkohol. Förvånansvärt nog framkommer inte heller någon signifikant skillnad mellan ytterlighetsgrupperna vad beträffar männens önskan att sluta vara kriminella.

De bägge grupperna skilde sig inte heller signifikant från förväntat värde i varken intervjupersonens egen bedömning eller intervjuarens, vad beträffar missbrukssituationen som helhet; om det såg bra ut inför framtiden eller inte.

Bostadssituation. Inom detta område skilde sig dock ytterlighetsgrupperna signifikant åt både vad beträffar intervjupersonens egen och intervjuarens bedömning av bostadssituationen som helhet. Åttionio procent av de brottsfria bedömdes ha en tillfredsställande bostadssituation mot endast trettio procent av gruppen med de tyngsta återfallen (AR).

Ekonomisk situation. Inga signifikanta skillnader framkom mellan ytterlighetsgrupperna inom området som helhet

Arbete. Inte heller inom detta område framkom några signifikanta skillnader mellan de bägge ytterlighetsgrupperna.

Kvalitet i relationer. Vad beträffar familjesituation, vänskapsrelationer och socialt nätverk som helhet framkom signifikanta skillnader mellan grupperna både vad beträffar intervjupersonens egen bedömning och intervjuarens bedömning (se tabell 2). De brottsfria bedömdes ha det bättre förspänt än återfallsgruppen AR. Åttionio procent av de brottsfria bedömde sig ha en tillfredsställande familjesituation mot trettionio procent av AR gruppen. Resultat av intervjuarens bedömning visade på samma förhållande ($p < .01$). Avseende vänskapsrelationerna var 78 procent av männen i BF gruppen nöjda mot 35 procent i AR gruppen. Intervjuarens bedömning av BF gruppens vänskapsrelationer överensstämde med IP:s egna bedömningar avseende BF gruppen, men var strängare mot AR gruppen där endast 27 procent ansågs ha bra vänskapsrelationer.

Vad det sociala nätverket som helhet beträffar bedömde både intervjupersonerna själva och intervjuaren att den brottsfria gruppen i 78 procent av fallen hade ett socialt nätverk kring sig som såg bra ut. Trettiofyra procent av de som ingick i AR gruppen bedömde själva att deras sociala nätverk var tillfredsställande medan intervjuaren ansåg att det endast var femton procent i denna grupp som hade ett bra socialt nätverk. Skillnaden beror på att intervjuaren var strängare i sin bedömning än intervjupersonerna avseende om det förekom personer som var

missbrukare och/eller kriminella eller ej i nätverket.

Ingen signifikant skillnad mellan grupperna framkom vad beträffar relationen till föräldrarna (ns).

Fritid. En tendens till signifikans framkom mellan de bägge grupperna vad beträffar intervjupersonernas egen bedömning av fritidsområdet på det hela

taget. Sjuttioåtta (77.8) procent av de brottsfria bedömde sin fritid som tillfredsställande mot bara 44.4 procent av de mest brottsbelastade. Intervjuarens bedömning gav inte ett signifikant resultat. Det gjorde inte heller männens svar på frågan: ”Har du tillräckligt med aktiviteter på fritiden?”

DISKUSSION

I denna studie framkom inte några signifikanta skillnader mellan de fyra återfallsgrupperna vad beträffar männens *önskan att avsluta den kriminella karriären*. Nio av dessa återfallsförbrytare hade ju dock lyckats hålla sig helt rena från alla slag av påföljder under den treåriga uppföljningsperioden. Det finns i denna grupp, BF, inte heller någon som svarar nej på frågan: "Vill du verkligen sluta vara kriminell?", men det finns det i de tre andra återfallsgrupperna. Det finns inte heller någon i BF gruppen som ställer sig likgiltig till hur det blir i framtiden vad beträffar deras kriminalitet. Åttiosex procent i denna grupp säger sig ha en mycket stark önskan att verkligen sluta med kriminaliteten. Denna önskan, eller medvetna beslut, tycks de ju också ha klarat av att leva upp till. I gruppen AR var det endast trettiosex procent av männen som sade sig ha en stark önskan att avbryta sin kriminella karriär.

Ett stort antal studier har visat starka samband mellan kriminalitet och missbruk (Chylicki, 1992; Virkkunen & Linnoila, 1993; Longato-Stadler et al., 2002). Som nämnts har det i olika typer av studier, sociologiska som psykologisk-psykiatriska, framhållits vara nödvändigt att ett pågående missbruk avslutas för att man ska kunna upphöra med en kriminell karriär (Piuva, 1993; Shover, 1985). Resultaten i denna studie, vad *knarkmissbruk* beträffar, visar att gruppen med de helt brottsfria

männen och gruppen med de män som fått nya domar, men inte fängelsestraff, inte innehåller någon man som inte har några planer på att sluta missbruka. BF gruppen har 33 procent män som hävdar att de är drogfria sedan länge och LB gruppen 46 procent (5 av 11 män) som svarar så, vilket var fler än förväntat. Någon signifikant skillnad framkom dock inte mellan ytterlighetsgrupperna. Kanske erhöles detta resultat för att AR gruppen överskattade sin förmåga eller vilja att klara av att avhålla sig från missbruk. Det framkom dock en tendens till signifikans i jämförelsen mellan ytterlighetsgrupperna vad beträffar svaren på frågan: "Tror du verkligen att du kan fortsätta att missbruka och kunna avhålla dig från att begå brott?". Här svarar 85 procent av AR gruppen "nej" mot endast 55.6 procent av BF gruppen. Ett något förvånande resultat, men man får då också ha i åtanke att inte alla i AR gruppen vill vare sig sluta vara kriminella eller sluta missbruka. Resultatet kan också tyda på att AR gruppen skyller sin kriminalitet på sitt missbruk, kanske att de rent av ser det som en form av självmedicinering, något de behöver för att må bra. Vissa belägg för detta finns i biologisk forskning (Damberg, Garpenstrand, Hallman, & Oreland, 2001.)

De brottsfria hade en betydligt bättre bostadssituation än de övriga männen. Ett starkt signifikant samband framkom mellan

yttelighetsgrupperna. Åttionio procent av de brottsfria bedömdes ha en tillfredsställande bostadssituation, eller möjligheter till det, inför framtiden mot endast trettio procent av gruppen med de flesta återfallen. Det verkar troligt att det är lätt att falla in i gamla mönster med missbruk och kriminalitet med vänner i samma situation om man inte har någonstans att bo där man kan få stänga dörren om sig och vara i fred, i synnerhet om man vill försöka förändra sitt liv. Det är säkerligen också av yttersta vikt att inför frigivningen inte bara ha ordnat med bostad och arbete eller studier utan att även ha tänkt igenom hur man skall använda sin fritid på ett givande sätt, i synnerhet om man av olika skäl brutit med gamla missbruks- och/eller kriminella bekanta, vilket kan leda till att man kan känna sig mycket ensam då man kommer ut i friheten efter en fängelsevistelse. Något som ofta leder till återfall både i missbruk och brottslighet är en enformig, sysslolös fritid. Forskare har betonat att det kan vara av vikt att kriminella män dels håller sig sysselsatta för att inte ha för mycket tid att tänka på brott och dels även ägnar sig åt spännande hobbies som kan uppfylla en del av deras behov av spänning (jmf Zuckerman, 1994; Laub et al., 1998; Mahoney & Stattin, 2000).

Den ekonomiska situationen bedömdes som mindre trygg inför framtiden för den brottsfria gruppen. Att intervjuaren gjort denna bedömning berodde antagligen på att de män, som sedan kom att utgöra BF gruppen, vid djupintervjun uppgett att de inte ville arbeta svart utan försöka vara laglydiga i alla avseenden. Det är mycket som skall förändras för att en återfallsbrottsling skall kunna avsluta sin kriminella karriär. Detta tycks också innebära att

han, åtminstone i början, får räkna med en sämre ekonomi än vad han varit van vid som brottsling. Rydén-Lodi, Stattin och af Klinteberg (2005) fann för föreliggande sample, att det var de brottsfria som minst höll med om att det kriminella livet varit ekonomiskt lönsamt. Det var också den grupp som i högre grad ändrat uppfattning om vad som är 'ett bra liv'. Man får anta att även kriminella genomgår en mognadsprocess, även om den sker sent i livet och kanske vore det möjligt att med olika interventionsprogram stödja en sådan process under fängelsevistelsen (jmf Shover, 1985; Reiss, Grubin, & Mieux, 1996).

Inga signifikanta skillnader framkom mellan grupperna vad beträffar *arbetsituationen*. Många av männen tog vid intervjuerna upp svårigheten att komma in på den legala arbetsmarknaden när man har dålig utbildning och ett kriminellt förflutet. De tycktes anse det närmast självklart att de inte skulle få något arbete så länge det fanns arbetslöshet bland mer välmeriterade kandidater.

Kvalitet i relationer (socialt stöd). Vikten av att ha ett stödjande socialt nätverk kring sig för att kunna upphöra med kriminell verksamhet är något som många forskare har betonat. Resultaten ger även stöd för att kvaliteten i relationerna inom nätverket kring individen är viktigt för att inte återfalla i brott, vilket tidigare rapporterats och nyligen återigen understrukits genom erhållna resultat från longitudinella projekt (Farrington, 2003; Stouthamer-Loeber et al., 2001; af Klinteberg, 2000). Det bekräftas även i denna undersökning där kvaliteten i relationer särskilt betonats. I forskning har det vidare framkommit att det kan vara nödvändigt att skära av vissa vänskapsband och till och med familje-

band för att kunna ta sig ur en kriminell karriär (Farrington et al., 1988; West, 1982; Rydén-Lodi, 1982). Inom områden som familjesituation, vänskapsrelationer och det sociala nätverket runt intervjupersonen är det den helt brottsfria gruppen (BF), som har den fördelaktigaste situationen, medan de med de flesta återfallen, AR, har de sämre förhållandena. I deras nätverk förekom både missbrukare och kriminella i stor utsträckning. En viktig faktor för att inte återfalla i brott kan vara att ha en *tillfredsställande fritid*. Svaret på frågan ”Har du tillräckligt med aktiviteter på fritiden?” visade på en signifikant skillnad mellan de fyra grupperna. Den grupp där fler än förväntat svarade ja var den gruppen som hade fängelsedomar. Huruvida dessa aktiviteter var lagliga fritidsaktiviteter eller ej framgår dock inte.

SAMMANFATTANDE KOMMENTARER

De samlade resultaten i föreliggande studie visade att några av de faktorer som är av betydelse för att en person skall kunna ta sig ur en kriminell karriär var

följande. Det får inte föreligga ett okontrollerat missbruk, det måste finnas någon form av stöttande socialt nätverk kring personen och detta nätverk bör inte innehålla för många kriminella och missbrukare som kan inverka negativt på intervjupersonens eventuella beslut att ta sig ur den brottsliga karriären. Man måste ha en bostad. Det är troligen också nödvändigt att individen har förändrat sina värderingar till mera lagliga normer beträffande hur man försörjer sig och hur man roar sig på fritiden, dvs blivit mer ”social”. Resultaten från denna tungt kriminellt belastade grupp avseende både risk och möjliga skyddande faktorer illustreras i tabell 3. Inom detta komplicerade område av samverkande faktorer under en upphörande process av tung kriminalitet framkom det att individer, som lyckas hantera problem med missbruk och utveckla relationer till icke-belastade personer och vara omgivna av ett socialt stöd i det vardagliga samhällslivet, kan vända den kriminella banan och fortsätta utan återfall.

Tabell 3. Faktorer av betydelse för den kriminella karriärens upphörande

Skyddande /protektiva faktorer	Risikfaktorer
Upphöra med missbruk eller ha sitt missbruk under kontroll	Missbruk
Tillfredsställande bostadssituation	
”Lagliga” inkomster	
Ett bra socialt nätverk	Förekomst av missbrukare och kriminella i nätverket
”Lagliga” fritidsaktiviteter	”Suspekta” fritidsaktiviteter

REFERENSER

- Becker, H. S. (1962). Notes on the concept of commitment. *American Journal of Sociology*, 66, 32-40.
- Bergman, L. R., & El Khouri, B. (1987). Exacon: A Fortran 77 program for the exact analysis of single cells in a contingency table. *Educational and Psychological Measurement*, 47, 155-161.
- Chylicki, P. (1992). Att upphöra med brott. *Sociologiska institutionen, Lunds Universitetet* (Doktorsavhandling).
- Damberg, M., Garpenstrand, H., Hallman, J., & Oreland, L. (2001). Genetic mechanisms of behaviour - don't forget about the transcription factors. *Molecular Psychiatry*, 6, 503-510.
- Farrington, D. P., Gallagher, B., Morley, L., St Ledger, R. J., et al. (1988). Are there any successful men from criminogenic backgrounds? *Psychiatry: Journal for the Study of Interpersonal Processes*, 51, 116-130.
- Farrington, D. P., & Loeber, R. (2000). Epidemiology of juvenile violence. In D. O. Lewis & C. A. Yeager (Eds), *Juvenile violence: Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 9, 733-748.
- Farrington, D. P. (2003). Key results from the first forty years of the Cambridge study in delinquent development. In T. P. Thornberry & M. D. Krohn (Eds), *Taking stock of delinquency: An overview of findings from contemporary longitudinal studies* (pp. 137-183). New York: Klüwer Academic Press/Plenum.
- Freidenfeldt, J., & af Klinteberg, B. (2003). Are negativ social and psychological childhood characteristics of significant importance in the development of psychosocial dysfunctioning? *International Journal of Forensic Mental Health*, 2(2), 181-193.
- Jolin, A. (1985). Growing old and going straight – Examining the role of age in criminal career termination. *Department of Justice, National Institute of Justice, Portland State University* (Doctoral dissertation).
- af Klinteberg, B. (2000). Psychobiological patterns at adult age: Relationships to personality and early behavior. In L. R. Bergman, R. B. Cairns, L.-G. Nilsson, & L. Nystedt (Eds), *Developmental science and the holistic approach* (pp. 209-228). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- Laub, J. H., Nagin, D., & Sampson, R. J. (1998). Trajectories of change in criminal offending: Good marriages and the desistance process. *American Sociological Review*, 63, 225-238.
- Longato-Stadler, E., af Klinteberg, B., Garpenstrand, H., Oreland, L., & Hallman, J. (2002). Personality traits and platelet MAO activity in a Swedish male criminal population. *Neuropsychobiology*, 46, 202-208.
- Mahoney, J. L. & Stattin, H. (2000). Leisure time activities and adolescent anti-social behavior: The role of structure and social context. *Journal of Adolescence*, 23, 113-127.
- Marc, O., & Marc, L. (1996). The role of life experiences in the continuation of the adult criminal career. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 6, 73 – 97.
- Maruna, S., & Immarigeon, R. (2004). *After crime and punishment: Pathways to offender reintegration*. Portland, U.S.: Willan Publishing.
- Maruna, S., Immarigeon, R., & LeBel, T. (2004). Ex-offender reintegration: Theory and practice. In S. Maruna, & R. Immarigeon (Eds), *After crime and punishment: Pathways to offender reintegration* (pp. 3-26). Portland, U.S.: Willan Publishing.
- Piuva, K. (1993). 7 Röster. D-uppsats. *Institutionen för socialt arbete, Stockholms Universitet*.
- Reiss, D., Grubin, D., & Mieux, C. (1996). Young psychopaths in special hospital: Treatment and outcome. *British Journal of Psychiatry*, 168, 99-104.
- Rydén-Lodi, B. (1982). Social support - vad har innefattats under denna rubrik? En litteraturgenomgång. Forskargruppen för arbetslivets socialpsykologi. *Rapportserien, nr 32. Psykologiska institutionen, Stockholms universitet*.
- Rydén-Lodi, B., Stattin, H., & af Klinteberg, B. (2005). Återfallsförbrytare – vilka var de? Några bakgrundsfaktorer inverkan på återfall i brott. *Forskningskommittens rapportserie. Kriminalvårdsstyrelsen, Rapport 16*. Norrköping
- Rydén-Lodi, B., & af Klinteberg, B. (2005). Personality and recidivism in crime: A follow-up study of male prisoners. *Manuscript, Department of Psychology, Stockholm University*.
- Shover, N. (1985). *Aging criminals*. New York: Sage.
- Stattin, H., & Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71, 1070-1083.
- Stouthamer-Loeber, M., Loeber, R., Homish, L., & Wei, E. H. (2001). Maltreatment of boys and the development of disruptive and delinquent behavior. *Development and Psychopathology*, 13, 941-955.

Sundell, K., Flodin, B., & Rydén-Lodi, B. (1996). Livet som värsting. *FoU-Rapport, Stockholms Socialtjänst*, Nr 9, Stockholm.

Virkkunen, M. & Linnoila, M. (1993). Serotonin in personality disorders with habitual violence and impulsivity. In S. Hodgins (Ed.), *Mental disorder and crime* (pp. 227-243). Newsbury Park, CA: Sage.

West, D. J. (1982). *Delinquency: Its roots, careers and prospects*. London: Heinemann.

Zuckerman, M. (1994). *Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking*. Cambridge: Cambridge University Press.

APPENDIX - INTERVJUGUIDE

INTERVJUGUIDE

Nu vill jag fråga Dig: "Vill Du sluta vara kriminell?"

- Nej
- Ja. Mycket stark önskan
- Ja. Ganska stark önskan
- Likgiltigt vilket det blir

Eventuella kommentarer: _____

Varför vill Du det? (Vill inte det?)

Alt. Vad har Du att vinna på det? (Förlora på det?)

LIVSHÄNDELSER

Har det hänt något speciellt som fått Dig att tänka så? (Har det hänt något FAKTISKT KONKRET som gör att IP har skäl att tro att det kommer att gå bra/resp. "dåligt" / i framtiden?)

Vad skulle Du rent praktiskt behöva för att kunna leva "socialt"?

Vilka är förutsättningarna?

Vilka av dessa saknar Du?

Vad skulle kunna hända för att Du skulle kunna åka dit igen?

Återfallsrisker enl. IP:

PROGNOS KORT

A. Tror Du att Du kommer att klara av att avhålla Dig från missbruk i framtiden?

Knark	Piller	Alkohol	
☐	☐	☐	Nej. IP är missbrukare nu och har inga planer på att sluta.
☐	☐	☐	Nej. IP är missbrukare nu och tror inte han klarar av att sluta.
☐	☐	☐	Nej. IP missbrukar inte just nu, men tror inte han klarar av att aldrig få något återfall.
☐	☐	☐	Ja. IP tror han kan klara av att avhålla sig från missbruk.
☐	☐	☐	Ja. IP är drogfri sedan länge.

Alt. Tror Du verkligen att Du kan fortsätta att missbruka och ändå kunna avhålla Dig från att begå brott?

	☐ Ja		
	☐ Nej		
	IP:s bedömning	Min bedömning	Område A som helhet
OK	☐	☐	Missbruk
Ej OK	☐	☐	

B. Hur har Du det ordnat med bostad? _____

	IP:s bedömning	Min bedömning	Område B som helhet
OK	☐	☐	Bostad
Ej OK	☐	☐	

C. Hur har Du det med ekonomin? _____

Hur ser det ut med pengar med detsamma efter muck till det nödortftigaste som hyra och mat?

	IP:s bedömning	Min bedömning	Område C som helhet
OK	☐	☐	Ekonomi
Ej OK	☐	☐	

D. Hur ser det ut med jobb och sysselsättning? _____

	IP:s bedömning	Min bedömning	Område D som helhet
OK	☐	☐	Arbete
Ej OK	☐	☐	

E. Har Du någon familj och hur är relationerna i så fall? _____

	IP:s bedömning	Min bedömning	Område E som helhet
OK	☐	☐	Familj
Ej OK	☐	☐	

Din relation till Dina föräldrar _____

Relationen till Dina syskon _____

Relation till Dina vänner _____

	IP:s bedömning	Min bedömning	Område E som helhet
OK	☐	☐	Vänner
Ej OK	☐	☐	

	IP:s bedömning	Min bedömning	Område E som helhet
OK	☐	☐	Socialt nätverk
Ej OK	☐	☐	

F. Hur brukar Du ha det på fritiden? Har Du tillräckligt med aktiviteter? Har Du roligt eller blir det lätt trist och långtråkigt?

Tillräckligt med aktiviteter?

- Ja
- Nej

Roligt eller långtråkigt?

- Mycket roligt
- Ganska roligt
- Varken eller
- Ganska långtråkigt
- Mycket långtråkigt

	IP:s bedömning	Min bedömning	Område F som helhet
OK	☐	☐	Fritid
Ej OK	☐	☐	

G. Hur pass optimistisk känner Du Dig inför Din framtid?

- Känner sig mycket optimistisk
- Känner sig ganska optimistisk
- Känner sig varken optimistisk eller pessimistisk
- Känner sig ganska pessimistisk
- Känner sig mycket pessimistisk

Om IP inte känner sig särskilt optimistisk inför framtiden; vad oroar IP mest?

Om vi skall sia lite om framtiden, hur tror Du den kommer att se ut om säg fem år beträffande:

Arbete. Vad kommer Du att syssla med? _____

Hur troligt bedömer Du att det är att det blir så?

(Sätt en siffra i rutan ovan och gör likadant med de följande exemplen)

Mycket troligt = 1

Ganska troligt = 2

Inte särskilt troligt = 3

Ganska otroligt = 4

Ekonomi. Kommer Du att ha det gott ställt?

Familj. Kommer Du att ha familj och hur kommer den att se ut?

Missbruk. Kommer Du att vara drogfri?

Kriminalitet. Kommer Du att vara en fri man?

Efter genomgången ovan:

Har IP FAKTISKA KONKRETA PLANER inför framtiden? Hur ser planerna ut? Hur långt fram i tiden sträcker de sig? Är de realistiska?

Hur klara planer har IP?

- Mycket oklara
- Ganska oklara
- Varken klara eller oklara
- Ganska klara
- Mycket klara
- Har inga planer

Är planerna långsiktiga eller kortsiktiga?

- Långsiktiga
- Kortsiktiga
- Varken eller
- Har inga planer

Är planerna realistiska?

- Mycket orealistiska
- Ganska orealistiska
- Varken orealistiska eller realistiska
- Ganska realistiska
- Mycket realistiska

	IP:s bedömning	Min bedömning	Område G som helhet Framtiden
OK	☐	☐	
Ej OK	☐	☐	

Hur bedömer Du efter denna genomgång Din prognos?

Förändring?

Vad och varför?

IP:s kommentarer